

PRÁVNÍ PŘEKLAD V TEORII A PRAXI

NOVÝ OBČANSKÝ ZÁKONÍK

MARTA **CHROMÁ**

KAROLINUM

Právní překlad v teorii a praxi
Nový občanský zákoník

Marta Chromá

Recenzovali:

prof. JUDr. PhDr. Michal Tomášek, DrSc.

JUDr. ThDr. Květoslav Tomáš Krejčí, Ph.D.

Vydala Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum

Redakce Petra Bílková

Obálka a grafická úprava Jan Šerých

Sazba DTP Nakladatelství Karolinum

Vydání první

© Univerzita Karlova v Praze, 2014

© Marta Chromá, 2014

ISBN 978-80-246-2851-6

ISBN 978-80-246-2852-3 (pdf)

Tato práce vznikla v rámci programu rozvoje vědních oblastí na Univerzitě Karlově PRVOUK – P06 Veřejné právo v kontextu europeizace a globalizace.

Univerzita Karlova v Praze
Nakladatelství Karolinum 2014

<http://www.cupress.cuni.cz>

OBSAH

Předmluva ---- 7

Úvod ---- 9

1. OBECNÁ VÝCHODISKA PŘEKLÁDÁNÍ PRÁVNÍCH TEXTŮ ----11

1.1 Nástin obecných teorií překladu ---- 14

1.2 Sémiotika právního překladu ---- 20

1.2.1 Právní překlad jako komunikace ---- 22

1.2.2 Právní překlad jako proces ---- 28

1.2.3 Překladatel ---- 33

1.2.4 Překlad jako interpretace ---- 37

1.2.4.1 Sémantická interpretace ---- 39

1.2.4.2 Právní interpretace ---- 43

1.2.4.3 Pojmová analýza ---- 46

2. PŘEKLÁDÁNÍ PRÁVNÍCH PŘEDPISŮ ----51

2.1 Právnělingvistická východiska pro překlad českých zákonů do angličtiny ---- 53

2.1.1 Projekt překladu nové české civilní legislativy do angličtiny ---- 57

2.1.2 Lingvistická východiska ---- 58

2.1.3 Metodologie překladu ---- 62

2.2 Analýza některých gramatických jevů ---- 68

2.2.1 Modální slovesa v ustanovení zákona ---- 68

2.2.2 Genderová neutrálnost ---- 74

2.2.3 Vyjádření právních domněnek a fikcí ---- 79

2.2.4 Spojka *spíše než* ---- 85

3. OBČANSKÝ ZÁKONÍK ---- 89

3.1 Systematika nového občanského zákoníku ---- 90

3.2 Obecná část ---- 95

3.3 Rodinné právo ---- 127

3.4 Absolutní majetková práva ---- 146

3.5 Relativní majetková práva ---- 185

ZÁVĚR ---- 235

BIBLIOGRAFIE ---- 239

SUMMARY ---- 245

JMENNÝ REJSTŘÍK ---- 249

VĚCNÝ REJSTŘÍK ---- 251

REJSTŘÍK ANGLICKÝCH TERMÍNŮ ---- 259

PŘEDMLUVA

Historie výuky právního překladu v České republice začala před osmnácti lety, kdy se na Právnické fakultě Univerzity Karlovy konal první ročník dvousemestrálního doplňkového studia pro překladatele právních textů. Smyslem studia bylo a je překladatele seznámit se základy českého práva, a posílit tak jejich překladatelskou právní gramotnost; překladatelské dovednosti se pak mohou tříbit ve čtyřech jazycích, které jsou nejčastějšími pracovními jazyky překladatelů, tj. angličtině, němčině, francouzštině a ruštině. Za tu dobu prošly studiem stovky překladatelů; také učitelé – jak právníci, tak lingvisté – prošli zásadním vývojem. Pro právníky je zpětná vazba od překladatelů čili lingvistů, zásadní v tom, že si daleko více než při výuce studentů práv uvědomují, jak důležité je obsahově jasně, významově jednoznačně a syntakticky přehledně formulovat právní pravidla a vykládat právní normy. Vyučující právnických cizích jazyků nejenže si prohloubili své právnělingvistické znalosti a osvojili si základy právní komparace, které předávají účastníkům studia, ale v průběhu těch osmnácti let vydali překladové právnické slovníky pro angličtinu, němčinu, francouzštinu a italštinu a učebnice vedle těchto jazyků také pro právnickou ruštinu a španělštinu.

Ve 21. století dochází globálně k intenzivnímu rozvoji všech disciplín, které s překladem právních textů souvisí, zejména právní lingvistiky, srovnávací právní lingvistiky a překladové právnické lexikografie; tato publikace je drobným příspěvkem k rozvoji teorie právního překladu v České republice a pomůckou pro překladatele, kteří do angličtiny překládají texty s tematikou občanského práva a zejména texty související s novým občanským zákoníkem.

Ráda bych touto cestou poděkovala všem, kdo mi svou pomocí a vstřícností umožnili tuto práci napsat. Zejména bych chtěla poděkovat recenzentu JUDr. ThDr. Květoslavu Tomáši Krejčímu, Ph.D., za cenné připomínky a kritické komentáře, které mi poskytl jako český právník a anglický solicitor a které jsem se snažila do textu promítnout. Druhému recenzentovi prof. JUDr. PhDr. Michalu Tomáškoví, DrSc., děkuji za koncepční rady a nápady. Poděkování stejně jako ve všech mých předchozích publikacích i zde patří kolegům právníkům z oborových kateder Právnické fakulty UK JUDr. Ondřeji Frintovi, Ph.D., a JUDr. Petru Kotábovi a řediteli legislativního odboru

Senátu PČR JUDr. Milanu Eberlemu, kteří trpělivě odpovídali a odpovídají na mé četné a nikdy nekončící dotazy týkající se českého práva a české právní terminologie. Seanu Davidsonovi a Andrewovi Fisherovi děkuji za to, že mi pomohli zachovat lingvistickou správnost angličtiny při zachování právního smyslu přeložených termínů a ustanovení. Svým kolegyním PhDr. Haně Slavičkové a Mgr. Vladce Kvasničkové děkuji za přečtení celého textu, dceři Martině za formální úpravu bibliografických údajů a synovi Janovi za pomoc s českou lingvistickou terminologií. A samozřejmě děkuji stovkám účastníků překladatelských kurzů (překladatelů a právníků) organizovaných PFUK, Komorou soudních tlumočnicků ČR nebo Justiční akademií, protože bez jejich zájmu a zpětné vazby by tato publikace nevznikla.

Autorka bude vděčna za jakékoliv připomínky, rady a náměty.

Praha, září 2014

Marta Chromá

PhDr. Marta Chromá, Ph.D.

katedra jazyků PF UK

nám. Curieových 7, 116 40 Praha 1

ÚVOD

Překlad právních norem z jednoho jazyka do druhého je a vždy bude velkou výzvou pro překladatele právních textů bez ohledu na to, jak je výchozí právní systém filozoficky a kulturně blízký či vzdálený cílovému právnímu systému a jak typologicky odlišné či příbuzné jsou výchozí a cílový jazyk.

Právo je obvykle řazeno mezi společenskovědní obory. Na rozdíl od ostatních disciplín v této kategorii, jejichž uplatnění není nijak výrazně lokálně vázáno, je právo jako systém norem determinováno historií, kulturou, společenským vývojem a významným způsobem také jazykem území, na němž konkrétní právní systém vznikl, kde se rozvíjel a pro které platí. Přes veškeré tendence k europeizaci, internacionalizaci či přímo globalizaci je právo stále ještě svou podstatou disciplína lokální a jeho interpretace je zcela závislá na společenském a právnělingvistickém kontextu daného geografického a lingvistického prostoru.

Přirozený jazyk, který je též determinován historií, kulturou a společenským vývojem území, kde se tento jazyk majoritně používá k dorozumění, má z právního hlediska v zásadě dvojí funkci. Primárně je vnímán jako komunikační prostředek mezi těmi, kdo právní pravidla a normy formulují, a těmi, jimž jsou tato pravidla a normy adresovány. Nicméně je třeba mít na paměti, že jazyk jako základní nástroj komunikace nejen odráží kognitivní procesy, ale také je stimuluje. K tomu, aby jazyk sloužil efektivní komunikaci mezi zákonodárcem a adresáty právních norem, je zapotřebí, aby to byl jazyk srozumitelný, jasný, významově čistý, tedy aby interpretace smyslu norem (v jejich celku i jednotlivostech) byla taková, jakou zákonodárce zamýšlel. Dokáže-li text zákona jako celku a jeho jednotlivých ustanovení smysluplně interpretovat primární adresát (tj. přirozený uživatel jazyka, v němž je norma napsána), je velmi pravděpodobné, že se (zkušený) překladatel nedopustí fatálních chyb při převodu právní informace do jiného jazyka. Schopnost překladatele adekvátně interpretovat výchozí právní text a porozumět mu je klíčová v celém procesu překládání, jak se pokusíme vysvětlit v první kapitole.

Tato publikace, jejímž hlavním cílem je nastínit základní přístupy k překládání českých právních norem do angličtiny z pohledu teorie a jejich aplikace v praxi, je roz-

dělena do tří kapitol. První popisuje základní aspekty překladu právního textu z jednoho jazyka do jiného a soustřeďuje se na jeho teoretická východiska v rámci obecné teorie překladu. Druhá kapitola je rozdělena do dvou oddílů, z nichž první analyzuje východiska pro překládání českých právních norem do angličtiny a druhý se věnuje legislativně technickým aspektům překladu českého zákona do angličtiny. Třetí kapitola je rozčleněna podle částí nového občanského zákoníku do čtyř oddílů – obecná část, rodinné právo, absolutní majetková práva a relativní majetková práva.

I.
OBECNÁ
VÝCHODISKA
PŘEKLÁDÁNÍ
PRÁVNÍCH TEXTŮ

Překládání a tlumočení textů s právním obsahem patří do široké kategorie odborného diskursu (professional discourse)¹ ve smyslu komunikace v rámci skupiny lidí s určitým profesním nebo odborným zaměřením. Tato komunikace je mnohvrstevnatý a složitý proces přenosu a převodu informací primárně determinovaný prostředím, v němž ke komunikaci dochází, jejím účelem a aktéry, jazykovým kódem (nebo kódy) jako nosičem informací, formou a obsahem přenášených informací apod. Překladatel nebo tlumočník do komunikace mezi primárním odesílatelem a primárním příjemcem zasahuje v okamžiku, kdy, zjednodušeně řečeno, odesílatel a příjemce používají odlišné kódy (jazyky).

Je nanejvýš pravděpodobné, že překlad coby převod sdělení z jednoho kódu do jiného existoval od samého počátku interakce mezi lidskými bytostmi. První doložené zmínky o překladatelích, resp. tlumočnících v profesionálním diskursu najdeme již v antickém Římě. Každý veřejný činitel měl ve svých službách *interpretes*, jejichž hlavní funkcí bylo zprostředkovat verbální nebo psanou komunikaci mezi jejich nadřízeným a Řeky, tj. výchozím a cílovým jazykem byla latina, resp. řečtina (Skřejpek 2007, s. 29). Kromě toho existoval v Římské říši zvláštní úřad *ab epistulis Graecis*, jehož úkolem bylo překládat veškerou korespondenci (tudíž i listiny s právním obsahem) vedenou s řecky mluvící částí impéria (Skřejpek 1991, s. 89).

Přestože mezijazykový převod, tj. překládání sdělení z jednoho jazyka do jiného jako více či méně vědomá, zamýšlená a plánovaná činnost existuje staletí, teorie překlada jako akademická a vědecká disciplína se zrodila až ve 20. století. Se zrychlujícím se vývojem všech oblastí života a společnosti v globálním smyslu začínala překladatelská praxe hrát stále významnější roli. Postupně se vytvářely teorie, jež se pokoušely kriticky analyzovat používané překladatelské techniky v různých oblastech překládání (literární překlad, odborný překlad apod.). Cílem bylo vždy najít a vědecky zdůvodnit optimální metodu, pravidla a principy, jež by se měly stát součástí překladatelské praxe a pomohly by identifikovat kvalitu konkrétního překladatelského díla. Není třeba zdůrazňovat, že jednoznačná odpověď na otázku „co je dobrý překlad“ se dosud nena-

1 Srov. Bhatia–Bremner 2014.

šla, i když existovaly a existují nejrůznější pokusy závazně stanovit určitá pravidla, jež mají být při překládání dodržena, čímž by kvalitní překlad vznikl (srov. Malmkjær 2005, s. 5–8). V oblasti překladu právních textů zejména v souvislosti s jeho významem a nezastupitelnou úlohou v rámci Evropské unie se hledají cesty, jak objektivizovat hodnotící hlediska, a zajistit tak odpovídající právnělingvistickou úroveň přeložených textů. Vedle různých kritérií stanovených Evropskou komisí² se lze setkat i s akademickými analýzami a návrhy řešení.³ Při posuzování kvality právního překladu stojí za zmínku (nikoliv ojedinělý) názor: „The question in legal translation is not which translation is right, but, more modestly, which one is less wrong“ (Kischel 2009, s. 7). Velmi často se při hodnocení překladu v odborné komunikaci zvažuje, do jaké míry překlad jako celek splnil či nesplnil účel, pro který byl pořízen, a očekávání konečného příjemce překladu (kterým v naprosté většině případů není teoretik překladu, ale odborník v problematice, o níž přeložený text pojednává).

2 Viz např. „Programme for Quality Management in Translation – 22 quality actions“ z roku 2009 na stránkách European Commission (<http://ec.europa.eu/>).

3 Srov. Matulewska 2013.

1.1 NÁSTIN OBEČNÝCH TEORIÍ PŘEKladu

Teoretici překladač přistupovali a přistupují k analýze procesu překládání z různých pohledů a soustředí se na různé aspekty, jimž přisuzují klíčovou roli: prvotní orientace na výchozí text se postupně přesouvá k textu cílovému, čistě lingvistické teorie překladač jsou vytlačovány pragmatickými přístupy a sémiotickým nazíráním na překladač zahrnujícím roli konečného příjemce přeloženého textu při volbě překladačelských postupů. Proces překládání sám o sobě je způsob rozkrývání vztahů mezi jazyky (tj. srovnávací analýza, *comparative analysis*), nalézání rozdílů (tj. kontrastivní analýza, *contrastive analysis*), zjišťování kulturních rozdílů mezi prostředím výchozího a cílového jazyka (tj. mezikulturní pragmatika, *cross-cultural pragmatics*), přičemž všechny postupy mají zásadní vliv na vytvoření cílového textu tak, aby tento text dával smysl konečnému příjemci.

Protože teoretické základy překládání právních textů vycházejí z obecných teorií překladač, uvedeme pro názornost přehled několika z nich, jež více či méně ovlivňují právněpřekladačskou praxi i teorii.

V roce 1958 vydali Jean-Paul Vinay a Jean Darbelnet svou *Stylistique comparée du français et de l'anglais*, v níž nastínili strategie a postupy při překládání. Rozlišovali pouze dvě metody (strategie), které má překladačel k dispozici: (a) doslovný (*direct; literal*) překladač, ale gramaticky a idiomatically odpovídající cílovému jazyku, a (b) volný (*oblique; free*) překladač, kdy dosažení ekvivalence mezi výchozím textem (VT) a cílovým textem (CT) je na překladačeli (Venuti 2000, s. 84–92). Autoři zároveň uvádějí sedm postupů, jež lze použít u menších textových jednotek, jako jsou věty, části vět nebo slova, které má překladačel k dispozici. První tři z nich jsou typické pro doslovný překladač: (1) výpůjčka, přejímka (*borrowing; l'emprunt*), např. české slovo *apostila* pocházející z francouzštiny (jako druh vyššího ověření dokumentu); (2) kalk (*calque*) jako zvláštní forma výpůjčky, např. český překladač z latinského *translatio*; (3) doslovný převod neboli prostá kontrapozice⁴ (*word-for-word; traduction littérale*), např. české *prohlášení a záruky* pro anglickou dubletu *representations and warranties* při absenci tohoto institutu v českém právu. Další čtyři postupy spíše indikují volný překladač: (4) transpozice (*transposition*) jako nahrazení jednoho typu jednotky jiným typem nebo postupem při zachování smyslu, protože týž obsah lze vyjádřit jiným způsobem; většinou se jedná o nutné gramatické změny v důsledku odlišných systémů výchozího jazyka (VJ) a cílového jazyka (CJ), např. česká *oznamovací povinnost* je standardně *duty to report* (příp. *duty to notify*); (5) modulace (*modulation*) jako změna pohledu, např. procesní termín *advice* (*of rights*) je v češtině *poučení* (*o právech*); (6) ekvivalence (*equivalence*) na úrovni slovní zásoby, větných úseků i vyšších celků, jež je obvykle kontextově determinovaná, např. *obviněný* může být v procesní *common law* angličtině *defendant*; (7) adaptace (*adaptation*) zejména v případech, kdy v CJ neexistují jevy/reálie, které jsou vyjádřeny ve VJ, např. *Old Bailey* může být v právnícké češtině *londýnský trestní soud*. Nutno dodat, že těchto sedm

4 Termín viz Poldauf 1977, s. 74.

postupů, jak je identifikovali Vinay a Darbelnet, používají v menší či větší míře všichni překladatelé bez ohledu na to, zda překládají odborný nebo literární text, zda mají teoretické povědomí o těchto postupech či jaká teorie překladu v dané době převládá.

Na rozdíl od svých předchůdců se Eugene Nida soustřeďuje na čtenáře jako adresáta překladu a ekvivalenci posuzuje v závislosti na jeho reakci. Ve své zásadní práci *Toward a Science of Translating* (1964) shrnul své rozsáhlé praktické zkušenosti při překládání bible do angličtiny, přičemž se pokusil do svého vědeckého pojednání o překladu zakomponovat v té době nové poznatky sémantiky a pragmatiky. Nida rozlišuje ekvivalenci formální (*formal, gloss*) a dynamickou (*dynamic*). Formální ekvivalence má za cíl „permitting the reader to identify himself as fully as possible with a person in the source language context, and to understand as much as he can (...)“ (Venuti 2000, s. 129) s případným využitím překladatelských poznámek (*glosses*). Dynamický překlad v Nidově pojetí znamená vytvořit takový text v cílovém jazyce, který bude jeho čtenář vnímat naprosto přirozeně ve svém kulturním prostředí, aniž by překladatel usiloval o přiblížení kulturního prostředí výchozího textu a zvláštností výchozího jazyka.⁵ Po více než 40 letech od vydání svého zásadního díla Nida opouští termín „věda“ ve spojení s překladem a vrací se k zavedenému termínu „teorie“ s tím, že „Translating is not a separate science, but it often does represent specialized skills (...)“ (2006, s. 11). Vedle sémantiky a pragmatiky zdůrazňuje také nutnost zaměřit se v teorii překladu na kulturní antropologii a teorii komunikace jako na obory, které překladateli pomáhají na jedné straně uplatnit jeho dovednosti a na druhé straně pochopit objektivní překladatelské procesy.

Peter Newmark, ačkoliv často kritizován pro svůj preskriptivismus (viz Munday 2001, s. 46; Malmkjær 2005, s. 5), pracuje při analýze procesu překladu s dichotomií doslovný překlad (*literal translation*) a volný překlad (*free translation*), přičemž jeho pojetí volného překladu je velmi blízké Nidově pojetí dynamického překladu zejména proto, že v něm klade důraz na cílový jazyk a konečného příjemce přeloženého textu. Jako hlavní postupy volného překladu zmiňuje *adaptation, free translation, idiomatic translation* a *communicative translation* (Newmark, 1988, s. 45–47). Z pohledu právního překladu je nepochybně zajímavá jeho charakteristika komunikativního překladu. Newmark (1988, s. 282) ho považuje za překlad „at the readership's level“, jenž se soustředí na přesný převod sdělení ve výchozím jazyce do jazyka cílového tak, aby byly odpovídajícím způsobem zachovány prvky cizí kultury v širokém slova smyslu a byly co nejsrozumitelněji přiblíženy čtenáři. V tomto smyslu „communicative translation explains“ (Newmark, 1988, s. 48). Je-li tento pragmatický aspekt překladu skutečně zachován, pak se může stát, že cílový text je pro cílového adresáta daleko srozumitelnější, než je výchozí text pro jeho původní publikum. Zejména při překladu procesních dokumentů (např. sdělení obvinění, obžaloba apod.) je takovýto překladatelský přístup nanejvýš žádoucí.

5 Srov. Venuti 1995.

Před téměř 40 lety se ve Francii na École Supérieure d'Interprètes et de Traducteurs prosadila interpretační teorie překladu (Lederer 2003). Postupně se rozšířila do dalších institucí vzdělávající překladatele a tlumočníky a její význam je především v tom, že se soustředila na zásadní aspekt v procesu překladu, a sice na interpretaci výchozího textu. Základní premisou je, že pro porozumění výchozímu textu jako celku a jeho jednotlivým segmentům je klíčové interpretovat jej s využitím lingvistických, extralingvistických a encyklopedických znalostí, identifikovat smysl textu s využitím kontextu na všech úrovních (lingvistický, diskurzivní, kulturní, sociální apod.). Tuto teorii lze považovat za předstupeň sémiotického přístupu k překladu, o němž pojednáme dále.

Funkční teorie překladu se zcela orientují na cílový text a jeho příjemce. Funkční přístup k překládání reprezentuje především dílo německých lingvistů a teoretiků překladu Kathariny Reiss (2000a), Hanse Josefa Vermeera (2000) a Christiane Nord (1997). Reiss (2000b, s. 160–163) hovoří o textu v cílovém jazyce, jenž je „funkčně ekvivalentní“ textu ve výchozím jazyce. Její základní premisou je, že určitý text má konkrétní funkci a že tato funkce má být v cílovém textu zachována, přičemž rozlišuje tři funkce – informativní (tj. prosté sdělení obsahu), expresivní (sdělení umělecky zpracovaného obsahu) a operativní (sdělení obsahu, jehož smyslem je přesvědčit, docílit účinku). Aplikujeme-li tuto trichotomii na texty, s nimiž se můžeme setkat v právu, pak jednoznačně převažuje jejich operativní funkce, ať se jedná o texty normativní či nenormativní povahy, a lze říci, že absentuje funkce expresivní.⁶ Informativní funkci mají texty obsahující pokyny k určitým podpůrným činnostem v právní praxi, např. jak psát vnitrofiremní memorandum, dopis jiné právní kanceláři, ale také návod na využívání právních databází. Jakmile je na základě takových pokynů napsán dopis jiné právní kanceláři, bude mít v tomto pojetí funkci operativní.

Hans Vermeer spolu s K. Reiss stáli u zrodu *skopos* teorie jako jednoho z proudů funkčního přístupu k překládání. Řecké slovo *skopos* znamená účel/cíl (Zweck, purpose); tato teorie, orientovaná na příjemce překladu, považuje za adekvátní takový překlad, „wenn sie vom Rezipienten als hinreichend kohärent mit seiner Situation interpretiert wird und kein Protest, in welcher Form auch immer, zu Übermittlung, Sprache und deren Sinn (Gemeintem) folgt“ (Vermeer–Reiss 1984, s. 112). *Skopos* teorie je založena na tvrzení, že „any (form of translational) action has an aim, a purpose“ (Vermeer 2000, s. 221). Funkce a účel výchozího a cílového textu se mohou (významně) lišit, protože výchozí text je obvykle vytvořen pro adresáta v rámci „výchozí“ kultury⁷ a cílový text – překlad – je určen pro publikum v kultuře odlišné. Předpoklad odlišné funkce a účelu platí zejména pro umělecké texty, uvážíme-li využití emotivní a poetické funkce jazyka⁸ v takových textech, jež jsou těsně spjaty s kulturou daného jazykového prostředí, ale zcela běžně se naplňuje také při překládání právních textů, protože

6 Je ovšem třeba připustit, že se zcela výjimečně stává, že např. při překladu celého soudního spisu musí být do cílového jazyka přeložen např. soukromý, velmi emocionálně laděný dopis, jenž je předložen jako důkaz.

7 Kultura v tomto smyslu je pro nás souhrn všech historických, kulturních, sociálních a lingvistických faktorů, institucí a výsledků lidské činnosti a myšlení.

8 V terminologii R. Jakobsona (1960, s. 353).

právo jako systém je rovněž bytostně svázáno s kulturou daného jazykového prostředí. Na druhé straně ale mohou být účel a funkce výchozího a cílového textu shodné nebo velmi blízké, jak je tomu při překládání textů s informativní funkcí v pojetí K. Reiss (viz výše). Vermeer tvrdí, že každému překladu může a musí být vymezen *skopos* a že „the skopos of a translation is the goal or purpose, defined by the commission and if necessary adjusted by the translator“ (2000, s. 230). Termín *commission* (Übersetzungsauftrag) je zde chápáno jako podnět k překladu přicházející buď od samotného překladatele, nebo, a to většinou, od zadavatele překladu. Takové pojetí účelu překladu se pak promítá i do případného „objektivního“ hodnocení kvality přeloženého textu v praxi, které je v zásadě průnikem dvou subjektivních náhledů, a sice jak zadavatel vnímá splnění účelu překladu a jak vnímá překlad jeho konečný příjemce. V právní praxi se nezřídka stává, že zadavatel je totožný s konečným příjemcem. Zejména v oblasti překládání procesních materiálů (např. sdělení obvinění v trestním řízení nebo žaloba na neplatnost smlouvy v občanskoprávním řízení) je hlavním účelem překladu dosažení zamýšleného účinku příslušného textu, přičemž se předpokládá, že přeložený text bude z právnělingvistického hlediska odpovídat výchozímu textu. V praxi se ovšem nikoliv výjimečně stává, že překlad je z různých důvodů terminologicky nebo jazykově nepřesný, v některých ustanoveních posouvá smysl výchozího textu či trpí jinými vadami, jež by při objektivním posouzení úrovně takového překladu nezbytně vedly k negativnímu hodnocení jeho kvality, ale zadavatel/příjemce je s překladem spokojen, protože splnil jeho očekávání v tom smyslu, že nebyl v řízení (jako důkazní prostředek) protistranou napaden nebo soudem zpochybněn, případně mu pomohl vyhrát soudní spor apod.

Christiane Nord rozpracovává některé aspekty *skopos* teorie zejména v kontextu vzdělávání překladatelů a tlumočnicků. Tvrdí, že překlad musí splňovat určité požadavky definované v „instrukcích“ k překladu (zadání), aby mohl svému účelu sloužit (1991, s. 8). Její rozlišení překladu na „dokumentární“ (*documentary translation*) a „instrumentální“ (*instrumental translation*) je významné především pro zpětnou analýzu překladatelského procesu jako celku a jednotlivých postupů zvolených překladatelem. Podle Nord dokumentární překlad „serves as a document of a source culture communication between the author and the source text recipient“, kdežto instrumentální překlad je „a communicative instrument in its own right, conveying message directly from the source text author to the target text recipient, having the same or analogous function as the ST“ (1991, s. 72), a plní tak informativní funkci v pojetí K. Reiss viz výše. Takto definovaný instrumentální překlad se uplatňuje zejména v převodu různých návodů či manuálů, jež mají ve všech jazykových verzích stejnou funkci a stejný zamýšlený účel. Budeme-li vycházet z této charakteristiky, pak v právu (i když možná překvapivě) lze jako instrumentální označit překlady předpisů Evropské unie do češtiny či jiných úředních jazyků členských států, protože ve všech členských státech mají tyto předpisy identickou funkci – jsou to normativní zákonné texty, u nichž se předpokládá, že budou dodržovány stejně jako vnitrostátní předpisy, a mají stejný účel, protože jsou přijímány standardně s cílem harmonizovat příslušnou oblast v rámci celé Unie.

Výrazná orientace na příjemce překladu je přirozená u pragmatické teorie překladu, s níž je obvykle spojována Mona Baker. Ve své zásadní učebnici překladu (1992) se analyticky zabývá nejen problematikou lexikální, kolokační a syntaktické ekvivalence, ale soustředí se i na pragmatické aspekty překládání a pořadí slov ve větných celcích a jejich vliv na překlad. Do teorie překladu vstupuje pojem funkční větné perspektivy a jeho dichotomie téma-réma, jehož doménou do té doby byla lingvistika a kolébkou byl Pražský lingvistický kroužek.⁹ Na základě aplikace dichotomického konstruktů na proces překladu jako procesu komunikace (diskursu) Baker říká, že téma je obsah větné jednotky – klauze („what the clause is about“), který ji spojuje s předchozími částmi diskursu; réma „is what the speaker says about the theme. It is the goal of discourse“ (1992, s. 121–22). Dále rozpracovává model tematické struktury orientované na odesílatele (*speaker-oriented thematic structure*) a informační struktury textu orientované na příjemce (*hearer-oriented information structure of the text*), čili co je známé a co je nové pro adresáta textu. Analyzuje textovou ekvivalenci porovnáváním komunikačního potenciálu textů v různých jazycích z pohledu překladatele, přičemž navrhuje určitá řešení, jak může překladatel odstranit jistou tenzi mezi syntaktickou a komunikační funkcí textu (1992, s. 167). Mona Baker se jako jedna z nemnoha teoretiků překladu zabývá otázkou, jak docílit toho, aby měl přeložený text v kontextu mezikulturní komunikace smysl. Soustředí se na koherenci, kterou chápe jako síť pojmových vztahů, na nichž je text vybudován, v kombinaci s griceovskou implikaturou¹⁰, čili zajímá ji, co mluvčí míní tím, co říká, nikoliv to, co je explicitně řečeno, a nabízí překladatelům postupy při překládání smyslu výpovědi (1992, s. 218). Z pohledu překládání právních textů je tento přístup klíčový, jak si ukážeme později, protože koresponduje se základními principy právní sémiotiky (*semiotics of law*), které se při interpretaci právního textu zaměřují právě na jeho smysl, a stává se zásadním příspěvkem k sémiotice překladu.

Základy teorie překladu vycházející z funkčního a sémiotického přístupu k jazyku nacházíme již v polovině minulého století u Romana Jakobsona (1959), jenž vnímá překlad především jako interpretaci. Rozlišuje vnitrojazykový překlad neboli vyjádření jinými slovy (*rewording*), mezijazykový překlad jako „pravý“ (*translation proper*) a intersemiotický překlad (*transmutation*), přičemž v Jakobsonově pojetí to znamená, že je verbální znakový systém nahrazen jiným, neverbálním. Vnitrojazykový překlad čili interpretace výchozího textu je první a zásadní fáze procesu překladu, v níž se překladatel snaží identifikovat primární sdělení v jeho nejširším slova smyslu (včetně jeho obsahu, formy a funkce), jež má být převedeno do cílového jazyka, snaží se porozumět jeho lingvistické formě a obsahové náplni do té míry, že je schopen toto sdělení převést do cílového jazyka. Je zřejmé, že překladatel je schopen převést do cílového jazyka pouze takovou informaci, jakou ve výchozím textu identifikuje, a takový smysl

9 Koncept představený Vilémem Mathesiem již v roce 1929, jímž se zabývali další (zejména čeští) lingvisté – Jan Firbas (např. 1956, 1986), František Daneš (např. 1974), ale který stál u zrodu systematické funkční gramatiky M. A. K. Hallidaye (např. 1985).

10 Srov. Grice 1991.

výchozího sdělení ve všech jeho rovinách, jak mu bude rozumět v jeho celistvosti v daném typu diskursu. Schopnost adekvátně interpretovat obsah a formu výchozího textu je klíčová při překládání jakéhokoliv textu v jakékoliv oblasti lidské činnosti. Právo je však disciplína založená na abstraktních pojmech a institutech, jejichž interpretace je kontextově vázaná na lokální tradice, historii a kulturní a jazykový vývoj zeměpisné oblasti, kde daný právní systém platí.

1.2 SÉMIOTIKA PRÁVNÍHO PŘEKLADU

Právo jako systém je ve svém vývoji zcela závislé na politickém, společenském a kulturním prostředí, v němž platí. Důvodem je základní funkce práva, a sice upravit a uspořádat vztahy v daném společenství. Tím se právo stává geograficky, kulturně a zejména lingvisticky determinovaným stejně, jako dané společenství. Jazyk, jímž je právo ve společenství sdělováno těm, kdo se jím mají řídit nebo jejichž vztahy upravuje, zcela podléhá právní kultuře daného společenství a vytváří také svébytný sémiotický systém. Sémiotika se snaží ukázat vztah mezi základními myšlenkovými vzorci a způsobem, jakým přisuzujeme určitý smysl tomu, co je nám sdělováno (srov. Jackson 1995, s. 11).

K tomu, abychom byli schopni přisoudit relevantní smysl určitému sdělení, chování nebo situaci, musíme mít nejen vrozené schopnosti myslící bytosti, ale zejména schopnosti osvojované v kulturně-společenském prostředí, v němž žijeme. Jak poznamenává Kischel (2009, s. 16), každá právní kultura má svůj specifický způsob vyjadřování (*mode of talking*) a dva právníci, kteří používají stejný přirozený jazyk (např. angličtinu), jsou schopni velmi rychle určit (nikoliv kvůli odlišné výslovnosti), zda se pohybují ve stejném nebo odlišném právně geografickém prostoru (např. USA nebo Velká Británie), tj. zda používají stejné zvyklosti při utváření smyslu textu („the same conventions of sense construction“) a zda tudíž patří do stejné sémiotické skupiny (*semiotic groups*) (Jackson 1995, s. 5).^{11,12}

Většina studií, jež analyzují jazyk práva, se soustředí na jeho lexikální stránku – jaká slovní zásoba převažuje – a na syntaktické struktury obvyklé pro jednotlivé právní žánry ve smyslu textových typů. Obvykle se pozornost zaměřuje na lingvistické aspekty, jež mohou tvořit určitou překážku v porozumění mezi právníky a neprávníky. Ale pragmatika¹³ právního diskursu a její přístupy ke zkoumání procesů v rámci tohoto diskursu jsou podstatné při posuzování účinku právního textu na jeho adresáta, ať už primárního (tj. zamýšleného odesílatelem) nebo „náhodného“, jenž se stane příjemcem např. v důsledku překladu původního textu, který je pořízen pro informační účely v jiné právnělingvistické komunitě a jenž nebyl při tvorbě výchozího textu odesílatelem plánován, předpokládán ani předjímán. Jak Jackson (1995, s. 97) uvádí, duální charakter jazyka určitého oboru či profese spočívá v tom, že se na jedné straně vyžaduje dodržování určitého obecnělingvistického standardu, který je na druhé straně doplněn

11 Jackson (1995, s. 96) obecně vysvětluje vznik sémiotické skupiny takto: „Whatever the degree and nature of variation, if the language of a particular profession, or other occupational group, has sufficient peculiarities to form a barrier to comprehension by those not member of the group, then we are in the presence of a group defined by language (a „semiotic group“).“ Jinými slovy je to „a group which makes sense (of law) in ways sufficiently distinct from other such groups as to make its meanings less than transparent to members of other groups without training or initiation.“

12 Srov. s institutem „předporozumění“ u Gadamera (1999).

13 Pragmatiku chápeme nikoliv v čistě lingvistickém smyslu jako oblast soustředící se na jazyk v konkrétním situačním kontextu a na interakci mezi mluvčím a adresátem, ale v širším pojetí jako součást sémiotiky, jež se zabývá příčinnými a jinými vztahy mezi znaky přirozeného jazyka (slovy, výrazy, symboly atd.) a jejich uživateli.

lexikálními (včetně *sense relations*)¹⁴, syntaktickými a stylistickými zvláštnostmi jazyka daného oboru.

Duální charakter jazyka odráží duální charakter práva. Na jedné straně platí, že právo je unifikovaný systém – tedy standard přístupný pro všechny, sdělovaný z větší části přirozeným jazykem; na druhé straně má právo jako systém podle Jacksona svou vlastní kulturu. Nicméně právnícká komunita není monolit. Skládá se z různých právních profesí, či profesí v právu se pohybujících, a lze říci, že každá z nich používá svou „varietu“ právníckého jazyka. Lze poměrně jednoduše identifikovat lexikální, syntaktické či stylové rozdíly v „jazyce“ soudců, advokátů, státních zástupců, soudních exekutorů nebo policistů. Lze, i když daleko obtížněji, najít rozdíly v jejich vnímání konkrétní právní reality. Tyto profesní „variety“ mají společný základ dostatečně široký k tomu, aby mezi jejich uživateli byla možná základní komunikace, ale rozdíly mezi jednotlivými varietami v systému signifikace (*signification*)¹⁵ jsou často příčinou nepochopení. Můžeme tedy soudce, státní zástupce, podnikové právníky, policisty, soudní exekutory atd. označit jako různé sémiotické skupiny v rámci právního diskursu.

Právo jako sémiotický systém v rámci právní komunity (tj. osob s právním vzděláním nebo profesí těsně s právem spjatou) je, zjednodušeně řečeno, založeno na tom, že existuje jakýsi soubor verbálních a neverbálních vzorců chování¹⁶, jimž je přiřazen určitý právní význam, jenž je v rámci této komunity vnímán jako obvyklý. Osoby, které stojí vně právní komunity („neprávníci“), jsou také za určitých okolností nuceny přiřazovat určitý „právní“ význam chování (jednání) členů právní komunity a výsledkům takového chování. Přiřazování však probíhá na základě jejich větší či menší míry povědomí o právu, nabytého v obecném společenském kontextu jejich existence. Do této skupiny patří naprostá většina překladatelů právních textů v České republice proto, že primárním požadavkem pro výkon překladatelské profese je dostatečná lingvistická kompetence v jazycích, s nimiž překladatel pracuje. Mnozí z nich se s právnickým textem setkají poprvé v okamžiku, kdy ho mají přeložit do jiného jazyka (buď jako profesionální překladatelé nebo v lepším případě jako studenti translatologie), přičemž úroveň jejich právního vědomí a toho, co James Boyd White (1985, s. 60–61)

14 Termín *sense* chápeme jako pragmatický význam lexikální nebo syntaktické jednotky v konkrétní kolokaci resp. kontextu. Pro ilustraci lze uvést úvodní komunikaci (*arraignment*) mezi soudcem a obviněným v trestním řízení v zemích *common law*. Na otázku soudce „How do you plead?“, příp. „Your plea?“, se očekává, že obviněný, pokud se vyjádří a nerozhodne se mlčet, odpoví „Guilty“, nebo „Not guilty“ (v některých jurisdikcích se připouští „No contest.“). V široké sémantické škále slovesa *plead* lze najít význam, jenž je použitelný v kombinaci se způsobovým *how*, a přeložit otázku třeba jako „Co tvrdíte?“. Tato otázka má však konkrétní *smysl* v počáteční fázi trestního řízení: soudce chce pouze slyšet, jestli se obviněný doznává ke spáchání trestného činu, z něhož je obviněn, nebo nedoznává. V prvním případě tím obvykle řízení končí, soud vyhlásí rozsudek (ihned nebo s odročením o několik dní) a hlavní líčení není nařízeno. Pokud se obviněný nedozná ke spáchání, řízení dále pokračuje (s vazbou nebo kaucí) a je nařízeno hlavní líčení. Pokud přeložíme tuto komunikaci podle smyslu, pak otázka může znít „Doznáváte svou vinu?“ a odpověď „Ano“, resp. „Ne“. Je-li odpověď „No contest“, překlad by byl „Nepopírám ji [vinu]“.

15 Jackson (1995, s. 68) vysvětluje signifikaci jako „the process of sense-making conceived entirely from the view-point of the perceiver (the receiver)“ čili způsob, jakým příjemce *vnímá*, co je mu sdělováno.

16 Vzorec chování chápeme široce jako vnější projev jakéhokoliv jednání, k němuž v kontextu práva opakovaně dochází.

nazývá „legal literacy“¹⁷, se utváří zejména pod vlivem médií, nikoliv právnělingvistickým studiem problematiky, které se text týká. Překladatel se pak často uchyluje k volbě prostředků, jež mohou za určitých okolností vypadat jako součást cílového právníkého jazyka, ale v daném textovém typu se nevyskytují nebo mohou posouvat smysl informace obsažené ve výchozím textu. A protože právníci a neprávníci mají odlišné zvyklosti při interpretaci smyslu („conventions of sense construction“), tvoří odlišné sémiotické skupiny.

Jazyk se jako sémiotický systém používá nejen s cílem něco sdělit (např. skutečnosti, pravidla, pocity), ale také něco udělat (např. něco přikázat, tvrdit, slíbit, pojmenovat, ukázat apod.).¹⁸ Právo jako sémiotický systém je specifickým prostředím pro přenos informace a jazyk jako sémiotický systém je nejvýznamnějším nástrojem pro tento přenos. Jakobsonův termín „intersémiotický překlad“ lze použít i pro překlad právního textu z jednoho jazyka do jiného, i když pojmová definice tohoto termínu bude poněkud odlišná: právo lze chápat jako duální sémiotický systém složený z jazyka, jehož prostřednictvím je právo sdělováno, a systému právního diskursu, vyjádřeného tímto jazykem (Jackson 1997, s. 3). V tomto smyslu Anne Wagner (2003, s. 178) zdůrazňuje, že „to use legal language accurately, translators must understand all the mechanisms of the law, the way legal texts are drafted, interpreted and applied in practice. So, technical drafting competence includes the ability to use rhetorical, terminographical and semantic devices in both the source and the target languages.“ Mezijazykový převod právního textu je tedy intersémiotickým překladem, protože je to proces, kdy jeden duální sémiotický systém (výchozí systém práva a výchozí jazyk) má být převeden do jiného duálního sémiotického systému (cílový systém práva a cílový jazyk), přičemž by měly být zachovány právnělingvistická charakteristika a účel výchozího textu v rozsahu vyžadovaném příjemcem přeloženého textu. Intersémiotický překlad by měl vycházet z intrasémiotické analýzy, tj. právnělingvistické interpretace výchozího textu (srov. Tomášek 1991, s. 147, 153), při níž je klíčovým faktorem dostatečná obeznámenost překladatele s výchozím právním systémem. Hovoříme proto o sémiotice právního překladu (*semiotics of legal translation*) jako pohledu na zkoumání jednotlivých aspektů právního překladu.

1.2.1 PRÁVNÍ PŘEKLAD JAKO KOMUNIKACE

Přestože se právní texty překládají po staletí, teorie právního překladu existuje jen několik desetiletí. Zásadní publikace *New Approach to Legal Translation*¹⁹ profesorky Šarčević byla poprvé vydána v roce 1997 a upoutala pozornost nejen translatologů, ale i právníků a překladatelů. Tato publikace se soustředila na otázky ekvivalence a na

17 J. B. White definuje *legal literacy* mimo jiné jako „the capacity to recognize legal words and locutions as foreign to oneself, as part of the World of Law (...) including that degree of competence in legal discourse required for meaningful and active life in our increasingly legalistic and litigious culture“.

18 Srov. Austin 1962; Kurzon 1986.

19 Šarčević 1997, 2000.

přístupy k jejímu dosažení především na lexikální úrovni, přičemž zdůraznila pojmový a funkční přístup k hledání vhodných překladových řešení. Teoretický výzkum překladatelských procesů v oblasti práva se začal velmi rychle rozvíjet a postupně se pozornost teoretiků (zejména translatologů, ale také právních komparatistů) zaměřila na další roviny a segmenty právního diskursu a související otázky právního překladu (viz např. Baaij 2012; Olsen, Lorz a Stein 2009; Cao 2007; de Groot 2006; Gémár 2001).

Žádná analýza procesu překladu právního textu z jednoho jazyka do jiného se neobejde bez alespoň rámcové analýzy práva jako systému, tj. právního systému, v němž vznikl a o jehož aspektech pojednává výchozí text, a právního systému, jehož komunikačním nástrojem je jazyk, do něhož má být výchozí text přeložen.

Objektivní právo čili právo jako systém lze nazírat z mnoha úhlů. Při kontaktu dvou či více právních systémů, jak k tomu dochází při překladu právních textů, je nutné primárně zvažovat jejich formální a hmotněprávní autonomii.²⁰ Tato autonomie je nejtěžší překážkou pro překladatele pohybující se na rozhraní dvou systémů práva a pokoušející se převést právní informaci z jednoho systému a jazykového kódu do jiného a odpovídajícího jazykového kódu tak, aby takto převedená informace dávala smysl v cílovém právním prostředí. Požadavek (Kennedy 2000, s. 425), aby se překladatel při překladu změnil na odborníka na srovnávací právo („the translator must act as a legal comparativist“²¹) nezaznívá ze strany právníků výjimečně (i když je naprostou většinou překladatelů nejen v České republice považován za absurdní nejen kvůli systému vzdělávání překladatelů, ale také způsobu jejich fungování na trhu).

Právo je v naprosté většině situací sdělováno přirozeným jazykem, jenž je úředním jazykem na území, kde dané právo platí.²² Právní kultura a právní systém si vytváří vlastní pravidla pro používání jazyka v právní praxi (a odvozeně i v teorii práva) např. pro sestavování smlouvy nebo psaní zákonů. Každý právní systém si stanoví, jaké právnělingvistické znaky a náležitosti musí příslušná smlouva nebo příslušný zákon mít, aby mohly být považovány za platné (závazné a vynutitelné), čili aby daný dokument získal zamýšlenou ilokuční sílu v searlovském slova smyslu, tj. aby se stal právně účinným.²³

Právo a jazyk, jímž je právo sdělováno, jsou vzájemně propojené a podmíněné. Při posuzování možnosti volit angličtinu jako univerzální jazyk smluv Triebel (2009, s. 149) konstatuje, že „legal English and common law grew up together. Many English legal terms and concepts can only be understood against a common law background“. Tímto závěrem samozřejmě nepopírá možnost použít angličtinu pro smlouvy uzaví-

20 Srov. Van Hoecke 2002, s. 40–52, zejména 47–49.

21 Rose Kennedy (2000, s. 429) ve svém příspěvku uvádí příklad anglického textu záručního listu na základě amerického (federálního) obchodního zákoníku (*Uniform Commercial Code*) a jeho překlad do němčiny za účelem umístění daného amerického výrobku na německý trh, což musí být provedeno v souladu s německým právem. Autorka tvrdí, že je to právě překladatel, kdo je povinen přeložit do němčiny tento záruční list tak, aby bylo dosaženo souladu s německým právem.

22 Používání neverbálních znakových soustav je marginální, např. sdělení pokynů prostřednictvím barev (v dopravě) nebo použití ikon či jiných vizuálních symbolů (při znázornění pravidel bezpečnosti práce).

23 Srov. Searle 1969.

rané stranami, jež nehovoří stejným jazykem, ale upozorňuje na možné interpretační problémy v okamžiku sporu mezi stranami. Stejně přirozené (a vrozené) pouto a z něj plynoucí možnost nepochopení existuje mezi francouzštinou a francouzským právem, francouzštinou a právem provincie Québec, němčinou a německým právem, němčinou a rakouským právem, ruštinou a ruským právem nebo češtinou a českým právem atd. Nelze rozumně předpokládat, že například průměrný český a průměrný španělský (nebo ruský nebo brazilský nebo francouzský atd.) právník, kteří si pro své jednání o detailech obchodní transakce zvolí angličtinu, se dříve nebo později nedostanou do pojmových a terminologických pastí angličtiny, protože se v jejich komunikaci střetne několik zásadních faktorů: každý se učil obecnou angličtinu jiným způsobem, v jiném prostředí, s jiným učitelem apod.; každý se s právníckou angličtinou seznámil jinak (např. při studiu na univerzitě v některé anglicky mluvící zemi, nebo při výuce práva na své domovské české, resp. španělské, ruské, brazilské, francouzské atd. univerzitě); každý vystudoval „své“ právo založené na určitém svébytném pojmosloví a svébytné právní tradici (jen zcela výjimečně je srovnávací právo povinným předmětem na právnických fakultách v Evropě či ve světě); každý se pokouší toto pojmosloví a myšlenkové konvence převést do angličtiny, která ovšem není komunikačním prostředkem českého nebo španělského (nebo ruského nebo brazilského nebo francouzského atd.) práva, ale práva common law, založeného na zcela jiných pojmových a právněkulturních základech. Oba sice při vyjednávání „mluví anglicky“, většinou transakci dojednájí, otázkou ovšem zůstává, jestli to, co jeden z nich říká, ten druhý vnímá tak, jak to ten první myslel, tedy jestli mu to dává odpovídající právnělingvistický smysl.²⁴

Základní postulát, že „good legal style is a good English style“ (Garner 1991, s. 3) lze samozřejmě aplikovat na jakýkoliv jazyk a právní systém: dobře napsaný český právní text je text, který je napsán především dobře česky. Mnohé problémy, kterým musí právníci i překladatelé čelit při interpretaci českých textů, pramení právě z toho, že text (smlouva, zákon nebo třeba notářský zápis) je napsán syntakticky, lexikálně a mnohdy i stylisticky překombinovanou češtinou v nepřiměřeně dlouhých syntak-

24 Český soud řešil (mnoho let) případ, kdy pronajímatel (zastupovaný německým právníkem) a nájemce (taktéž zastupovaný německým právníkem) uzavřeli nájemní smlouvu k části nemovitosti (jedno patro kancelářské budovy) na českém území. Jazykem smlouvy byla podle volby stran angličtina a české právo bylo ve smlouvě určeno jako rozhodné. Ve smlouvě bylo ustanovení zabráňující pronajímateli, aby jinou část nemovitosti pronajal jakékoliv straně, jež by byla konkurentem nájemce v oblasti jeho podnikání. Jiné patro v budově bylo již v době této nájemní smlouvy pronajato stranou, která po několika letech fúzovala se společností, jež byla konkurentem výše uvedeného nájemce. Protože pronajímatel nezrušil fúzované společnosti její nájemní smlouvu v uvedené kancelářské budově, měl výše uvedený nájemce za to, že došlo k porušení jeho nájemní smlouvy ze strany pronajímatele, a začal soudní spor o výklad anglické smlouvy, sepsané dvěma německými právníky a řízené českým právem. V tomto sporu byla zajímavá také další skutečnost, a sice že si nájemce nechal v důkazním řízení vypracovat právnělingvistickou analýzu některých anglických pojmů a souvisejících termínů. Tuto analýzu zpracoval jeden z předních amerických profesorů práva (Lawrence Solan), který se mimo jiné zabývá jazykem angloamerického práva. Analýza byla mistrovskou ukázkou právní a sémantické interpretace anglického slovesa *rent*. Nicméně pro potřeby řízení před českým soudem, který vyžadoval překlad analýzy do češtiny, byla tato analýza téměř nepřeložitelná v tom smyslu, aby z ní zřetelně vyplýval závěr, k němuž profesor Solan došel, tudíž aby soudce přesvědčil, že nájemce má ve svých tvrzeních pravdu.

tických celcích s nevhodnou volbou lexikálních prostředků, při jejichž analýze občas nepomůže ani elementární větný rozbor.²⁵

Ať je lingvistická kvalita textu jakákoliv, jeho interpretace nastává nebo je vynucena v okamžiku, kdy se obsah textu stane relevantní v právním diskursu.²⁶ Pokud se komunikační partneři nacházejí v prostředí s jedním jazykem (*unilingual environment*) a jedním právním systémem (*unijural system*), pak mezi odesílatelem a příjemcem vzniká lineární komunikační kanál (obr. 1), kdy oba používají stejný kód a komunikují ve stejném kontextu (srov. Jakobson 1960, s. 353). Text může být interpretován jeho přímým adresátem (zahrnujícím i zamýšlené konatele, např. smluvní strany) nebo třetí osobou, např. právními zástupci smluvních stran; cílem je vždy identifikovat význam jednotlivých textových úseků a význam textu jako celku tak, aby příslušné (nebo dotčené) osoby mohly odpovídajícím způsobem jednat nebo aby například získaly větší argumentační sílu. Primárním účelem takové interpretace je dobrat se toho, co je obvykle označováno jako smysl daného textu a jeho součástí, aby bylo možné aplikovat právní pravidla a principy v textu obsažené, nebo aby mohla být ustanovení textu vnímána jako závazky (povinnosti), jež je nutné dodržovat.

Obr. 1: Lineární model právní komunikace

Jakmile má být text přeložen z jednoho jazyka do jiného, lineární komunikační kanál mezi odesílatelem a příjemcem, kde se odesílatel a příjemce pohybují v zásadě ve stejném kontextu a používají stejný kód, se mění na dvoučlankový komunikační řetězec. V zásadě lze při právním překladu identifikovat dvě situace:

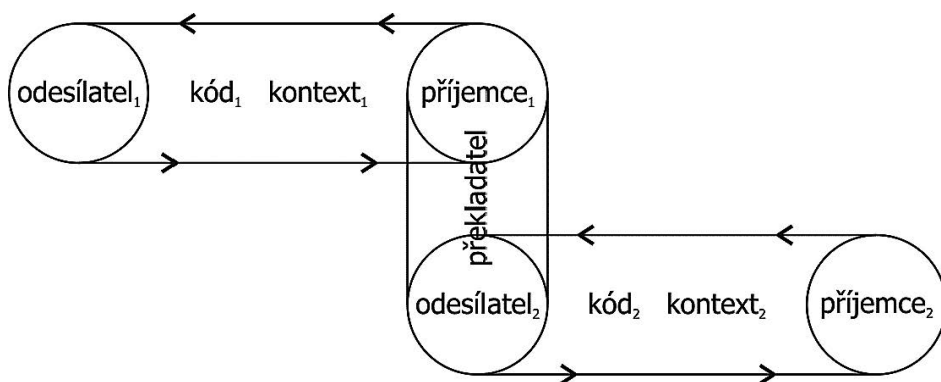
- (A) Výchozí text byl vytvořen pro adresáta používajícího stejný jazykový kód a pohybujícího se ve stejném právním kontextu, čili byl vytvořen v rámci lineární komunikace; z nějakého důvodu je nutné výchozí text přeložit do cizího jazyka, aby se s ním mohl seznámit někdo, kdo jako adresát nebyl autorem výchozího textu nijak předpokládán (obr. 2). Překladatel se stává jakýmsi sekundárním, ale nezamýšleným příjemcem a zprostředkovatelem mezi výchozím textem a potenciálním pří-

25 V překladatelské praxi jsme se setkali v českém sdělení obvinění s úvodní větou obvinění, která přesahovala tři tiskové stránky A4; ukazuje se, že ve složitých trestních kauzách s více obviněnými osobami a vícečetnými obviněními není taková délka výjimečná, protože vyplývá z víceméně tradované formalistické zásady, že obvinění musí být sděleno ve formě jedné věty, dodržování této zásady je striktně vyžadováno státními zástupci.

26 Srov. Ricoeurovu analýzu vztahu mezi jazykem (kódem) a diskursem (událostí; event) a dialektiky diskursu a významu (Ricoeur 1981, zejm. s. 133–136).

jemcem překladu (cílového textu, CT). V tomto kontextu bychom měli hovořit spíše o signifikaci²⁷ než o komunikaci mezi autorem VT a příjemcem CT (srov. Jackson 1995, s. 68); signifikace je proces, při němž je smysl výchozího textu vnímán výlučně z pohledu příjemce cílového textu, protože autor výchozího textu (odesílatel) nepředpokládal, že text bude překládán do jiného jazyka a smysl textu bude prostřednictvím toho jazyka převáděn příjemci do jiného právního prostředí příjemci, který patří do jiné a vzdálené sémiotické skupiny.

Typickou ukázkou takového modelu je překlad českého zákona do angličtiny, protože přeložený český zákon nebude mít nikdy stejnou právní sílu (lépe řečeno nebude mít žádnou právní sílu) a jeho právnělingvistická hodnota bude pouze informační (viz výše zmíněný termín „dokumentární překlad“ v pojetí Christiane Nord).

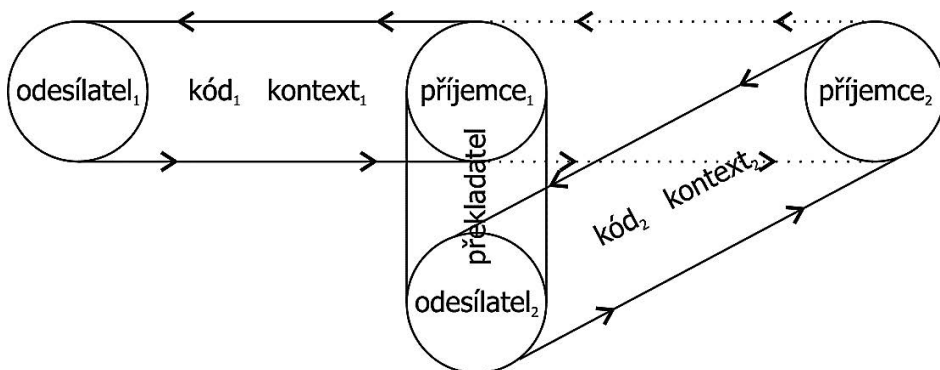

Obr. 2: Komunikační model rozdělený překladem do jiného jazyka na dva články bez jakékoliv vazby mezi odesílatelem 1 a příjemcem 2

- (B) Výchozí text byl vytvořen pro adresáta používajícího jiný jazykový kód a překlad výchozího textu byl od počátku předpokládán (obr. 3), takže dojde jen k dočasnému odklonu z komunikační linie, ale stále může existovat, i když zprostředkovaně, zpětná vazba mezi odesílatelem 1 (autorem výchozího textu) a příjemcem 2 (příjemcem překladu). Typickým příkladem je překlad právních předpisů vydávaných v rámci Evropské unie; přestože jsou všechny jazykové verze konkrétního předpisu prohlášeny za autentické čili rovnocenné (takže bychom neměli v podstatě hovořit o výchozím a cílovém jazyce), v praxi jsou předpisy nejčastěji koncipovány

27 Srov. Grice, 1991, s. 359–368.

v angličtině, případně francouzštině a výjimečně němčině, poté jsou překládány do dalších jazyků Unie. Podstatné ale je, že právní síla jakékoliv jazykové verze je identická, všechny jazykové verze jsou stejně platné a účinné v rámci celé Evropské unie (v tomto smyslu se jedná o instrumentální překlad v pojetí C. Nord).

Obr. 3: Komunikační model rozdělený překladem na dva články s předjímanou komunikační vazbou mezi odesílatelem 1 a příjemcem 2

V obou výše znázorněných situacích překladatel slouží jako jakési komunikační rozhraní (*interface*), jehož úkolem je zpracovat informaci obsaženou v prvním článku tak, aby jí mohl porozumět cílový adresát pohybující se v druhém článku v jiném jazykovém kódu a jiném právním kontextu. Hlavním úkolem překladatele právních textů je překlenout právnělingvistické rozdíly (*bridging the jurilingual gaps*) mezi výchozím jazykem a právním systémem a cílovým jazykem a právním systémem. Pokud je překládání právního textu uvědomělý proces vycházející z právnělingvistické analýzy výchozího textu a zkoumající odpovídající právnělingvistické struktury a postupy v cílovém právním systému,²⁸ pak si překladatel nutně klade otázku, do jaké míry musí (a měly by) být převedeny všechny právnělingvistické aspekty výchozího textu do cílového jazyka tak, aby byla naplněna očekávání konečného příjemce cílového textu a aby cílový (přeložený) text dával tomuto příjemci právnělingvistický smysl.

28 To znamená, že pokud se překladatel nevydává po pro něj jednodušší cestě, a sice převádět slova a slovní spojení z výchozího jazyka do cílového bez pochopení jejich smyslu v právním kontextu, což se bohužel děje příliš často. Jako příklad může sloužit anglické substantivum „defendant“, které je nutné v kontextu občanského řízení přeložit jako „žalovaný“, v trestním řízení obvykle jako „obžalovaný“, ovšem v přípravné fázi trestního řízení (již by měl být překladatel schopen identifikovat) je českým ekvivalentem „obviněný“. Pokud tedy překladatel neuvažuje kontext sdělení v překládaném textu a použije ekvivalent občanského řízení v trestněprávním dokumentu nebo naopak, zcela zásadně posouvá/mění smysl celého sdělení.